

Euskararen eta gaztelaniaren arteko itzulpenaren estilistika konparatu baterako materialak: perpaus erlatibo esplikatiboak euskaratik gaztelaniara eginiko literatura-itzulpenetan

KOLDO BIGURI

Joan den 2016ko azaroan irakurri nuen EHUko Unibertsitatean goiko izenburu luzea daraman tesia, Carlos Cid Abasolo Madrilgo Universidad Complutenseko irakaslearen zuzendaritzapean egina, zeinean gaztelaniaren eta euskararen arteko itzulpenaren estilistika konparaturako ekarpen bat egin nahi nuen, itzulpen-ikerketa deskriptiboan metodologian oinarriturik, eta arreta erlatibakuntzako itzulpen-arazo jakin batean jarriz: gaztelaniazko perpaus erlatibo esplikatibo edo ez-murrizgarrietan, bi hizkuntza hauen erlatibakuntza-sisteman dau den berezitasun eta desberdintasunak izaten baitira euskarazko itzultzaileek topatzen duten arazorik garrantzitsuenetariko bat.

Desberdintasun hori, ordea, ez da oinarritzen euskararen eta beste hizkuntzen tipologia linguistikoan soilik, bai baititu sustrai historiko eta ideologikoak ere, garbizale-tasunaren ideologia linguistikoari lotuak: euskara idatziaren diakroniari begiratzen

badiogu, literatura-euskararen erlatibakuntza-sistemak antzekotasun handiagoak zitu en inguruko kultura-hizkuntzetakoekin XVI. mendetik XIX. mende bukaera bitartean, XX. mende hasieratik aurrera baino; une horretatik aurrera, Azkuek, Orkaizte-gik eta Altubek bultzatutako garbizale-tasun sintaktikoaren eraginez, ia proskribituta geratu zen euskal letretatik erlatibo aposa-tua –gehienbat balio ez-murrizgarria zuen ZEIN/NON erlatiboa, alegia–, nahiz ordu-ra arteko euskal idazle eta itzultzaileek norma-tasunez erabiltzen zuten; bestalde, XX. mendeko 60ko hamarkadatik aurrera erla-tibo horren erabilera «berpizte»aren aldeko ahots batzuk altxatu baziren ere, egitura horrek problematikoa izaten jarraitzen du oraindik; «arrotz-marka» egotzen zaio gra-matika gehientsuenetan eta baita euskararen irakaskuntzan erabiltzen diren liburu eta metodoetan ere, eta, ondorioz, oso erabilera txikia du gaur egungo euskara idatzian oro

har, bai eta literaturan ere, eta are txikiagoa, noski, ahozko euskararen.

Itzulpen-arazo honi buruz egindako azterlan apurretan, euskara beti hartu izan da itzulpeneko xede-hizkuntza gisa, jatorrizko perpaus erlatiboak nola euskaratu diren ikusteko, bi erlatibakuntza-sistemen arteko desberdintasunari buruzko ikuspegi partziala eman; horrexegatik, tesi honetan, irudi osoa eman ahal izateko, beste norabidean egindako itzulpenak aztertu dira, joera edo erregulartasun antzekoak ala desberdinak topatzen diren frogatu ahal izatearren.

Horretarako, euskaratik gaztelaniara itzuliak izan diren literatura-lan narratibo garaikideen katalogotik corpus bat osatu, eta euskarazko sorburu-testuetako (ST) sintaxia konparatu dugu gaztelaniazko xede-testuetako (XT) sintaxiarekin, abiapuntu eta ikerketa-unitatetzat XTetako perpaus erlatibo esplikatiboak (PEE) harturik, euskarazko jatorrizko testuetan idazleek zer baliabide sintaktiko erabiltzen dituzten ikusteko asmoz. Jardunbide honekin, bi hizkuntzen gaur egungo erlatibakuntza-sistemen eta kanon sintaktikoen desberdintasunaren azalpena erabat osa daiteke, PEEei buruzko azterketari dagokionez, horrek aukera ematen duelarik euskararen eta gaztelaniaren arteko konparaketa sintaktiko-estilistiko osatuago bat egiteko, bi itzulpen-norabideak aztertuz eta bi kanon linguistikoak parez pare jarritz.

Horrenbestez, tesi hau hizkuntzalaritzak eta itzulpen-ikerketak partekatzen duten bidegurutzean kokatzen da, Estilistika Konparatua (EK) deritzonaren eta Itzulpen-Ikerketa Deskriptiboen (IID) esparruan; horretarako, itzulpen-ikerketari buruzko bi lerro horiek uztartu ditugu, Alberto Ál-

varez Lugrís irakasle galiziarraren ereduari jarraituz: hots, azken berrogei urteotan euskaratik gaztelaniara egindako literatura-itzulpenetatik ateratako corpusean topatu ditugun erregulartasunak antzeman eta, hartara, itzultzaileen «jarduera-arauak» nabarmendu dira, ikerketaren interesgune nagusia STetan kokatuz, euskal idazleen kanon estilistiko-sintaktikoaren ezaugarriak definitzeko, kanon horren erreferentzia kontuan izateak berebiziko garrantzia izan baitezake itzulpen-jarduerarako eta itzulpenaren didaktikarako ere.

Tesia lau kapitulutan banatuta dago: lehenengoan, ikerketaren marko teoriko eta metodologikoa finkatu da, oinarritzat hartu ditugun EKren eta IIDen abiapuntu eta eskema nagusiak aurkeztu eta beren testuinguru zientifikoan kokatzeko. EKren eredia hautatu da, uste dugulako euskararen eta gaztelaniaren erlatibakuntza-sistemen azterketa linguistiko konparatibo soila ez dela nahikoa estilistikoa ere baden erlatibakuntzaren itzulpen-arazoa argitzeko, eta, aldiz, jakintzagai hau lagungarria izan daitekeela hizkuntza bakoitzaren joera estilistikoak aurrez aurre jartzeko eta hizkuntza baten edo testu baten ikerketa elebakarrari ihes egiten dioten ezaugarri estruktural batzuk antzemateko ere. Baina EK tradizionalaren planteamenduak gaindituta geratu dira aspaldian, haien izaera arauemailea ez delako nahikoa itzulpenaren konplexutasun osoa azaltzeko eta, orobat, itzulpenaren jarduera profesional eta akademikorako aplikatzeko moduko emaitza baliagarri gutxi ematen dutelako. Horregatik, Álvarez Lugrís-en proposamenari atxikiz, EKren iker-eredua IIDen abiapuntu eta metodologiarekin

uztatu eta osatu da, itzulpenaren alorreko fenomeno asko ulertu ahal izateko behar-beharrezkoa delako itzulpen-ekintza errealek eta egiazko testuez osaturiko corpus batera jotzea eta itzulpenaren azterketa deskriptiboa egitea; lehendabizi, Polisistemaren teoriaren arabera itzulpena gobernatzen duten *Initial norm* edo «hasierako araua» eta *Preliminary norms* edo «aldeaz aurretiko araua» edo harrera-arauak ezagutzeko, eta, ondoren, itzulpen-prozesuaren gorabehera desberdinak azaltzen dituzten *Operational norms* edo «jarduera-arauak» argitzeko.

Bigarren kapituluari, bi hizkuntzen gramatiketan erlatiboak nola sailkatu eta deskribatu diren eta euskaraz egin diren itzulpen-ikerketetan erlatibakuntzaren arazoa nola islatu den aztertzen da, bi erlatibakuntza-sistemak aurrez aurre jartzeko helburuz. Ikusi dugu gure azterketarako hautatu dugun ikerketa-unitatea, perpaus erlatibo esplikatibo edo ez-murritzaila, nahiko zehatz dagoela mugarrituta gaztelaniako gramatiketan, nahiz badiren erlatibakuntza-sistemaren deskribapen konplexuagoak egin dituzten proposamenak, bai eta terminologiarekin lotutako arazo batzuk ere; aldiz, euskararen esparruan, ikusi dugu erlatibakuntzari buruzko gramatikalan zaharretan nagusi zen garbizaletasun sintaktikoaren eraginez euskal erlatiboari buruz egiten ziren deskribapenak partzialak zirela, nahiko bazterturik uzten baitzituzten erlatibo apositibo mota desberdinak –ZEIN/NON erlatiboa bereziki–, euskara idatziaren historian tradizio ezin handiagoa eduki arren literatura-euskalki guztietan; eta, gramatikarien lan modernoetan, berriaz, garrantzi handiagoa eman zaiola erla-

tibo arrunta deitzen denaren mekanismo edo arauak aztertzeari eta bereziki zein kasu diren erlatibagarri argitzeari, erlatiboaren balio semantikoari baino, eta, gainera, honi dagokionez, desadostasunak ere badaudela oraindik ere aztertzaileen artean.

Kapitulu honetan, halaber, euskaraz egin diren itzulpen-ikerketa apurretan erlatibakuntzaren gaia nola landu den ere birpasatu dugu, eta, horrela, ikerketa deskriptibo batzuen emaitzak ikusi ditugu; haien bitartez, garbizaletasun sintaktikoaren ondorioz gaztelaniatik euskarara egindako itzulpen-corpus mugatu batean itzultzaileek erlatibo apositiboak saihestuz gaztelaniako erlatibo esplikatiboak euskaratzeko erabiltzen zituzten baliabide sintaktiko desberdinak ikusi ditugu, bai eta errusieratik euskarara egindako literatura-itzulpenen corpus moderno eta zabalago bateko itzultzaileek erabilitako estrategiak eta baliokidetasunak ezagutu ere; azken ikerketa honen bidez, jakin dugu itzulpen-corpus horretan ZEIN/NON erlatiboaren erabilera % 13raino iristen dela, hau da, hiru aldiz handiagoa dela gure corpuseko euskarazko jatorrizko testuetan aurkitu duguna (% 3,2) baino; eta itzulpenetako proportzio handiago hori bat datorrela baliabide sintaktiko horren erabileraren aldeko jarrera eduki arren batez ere itzulpengintzarako edo testu tekniko eta konplexuenerako gomendatzen dutenen planteamendurekin.

Desberdintasun horretan oinarriturik, planteatu dugu euskarazko literaturan ez ote den nolabait sustatzen ari halako kanon sintaktiko bikoitz bat eta, beraz, halako prosa-eredu bikoitz bat: erlatibakuntza gutxiagoko kanon bat jatorrizko sorlanetara-

ko, eta erlatibakuntza apositibo gehiagoko beste bat itzulitako lanetarako, zehaztasunaren izenean eta egilearen estiloarekiko leialtasunaren izenean jatorrizko hizkuntzako erlatibakuntza-estilo konplexuagoa erabili beharko lukeena. Eta, honi dagokionez, gure iritzia eman dugu; alegia, gure hizkuntzaren egoera soziolinguistikoa kontuan harturik, ez zaigula iruditzen horrelako kanon edo prosa-eredu bikoitza komenigarria denik, ez euskararentzat, ezta euskarazko itzulpenek euskal literatura-sistemaren barruan duten harreraren eta prestigioaren aldetik ere.

Hirugarren kapitulua euskaratik gaztelaniara itzulitako literaturaren ezaugarri kuantitatibo eta tipologikoen azalpenari eskainita dago. Horrela, norabide honetako itzulpengintzaren azken lau hamarkadotako zenbaki urriak eta bilakaeraren ezaugarriak ezagutzeaz gain, ikusten da era honetako itzulpen gehienak Hego Euskal Herriko gaztelaniazko xede-kultura endogenoa deitu dugunera zuzenduta daudela, hau da, euskararen eremu geografikoaren barruko erdaldunei; eta, gainera, denborarekin, eta seguru aski EAEko erakundeen patrozinioaren eraginez, itzulpen endogeno horiek nagusitasun nabaria hartzen ari direla gaztelaniazko xede-kultura exogenora zuzendutakoen gaineratik. Edo, bestela esanda, azken garaiotan, euskarazko literatura-lanen gaztelaniazko itzulpenak nagusiki euskal argitaletxeak ari direla bultzatzen, euskal merkatu erdaldunarentzat.

Horren eraginez, ikusi dugu argitaletxe espainiarrek euskal idazlerik kanonizatuenen lanak itzultzeko interesa erakutsi dutela bakarrik, eta, gainera, bilakaeraren ikuspuntutik begiratuta, idazle horietako batzuen

lanen itzulpenak jada ez direla ateratzen kanpoko argitaletxe horietan, euskal argitaletxeetan baizik, eta, beraz, ustez, zabal-kunde askoz gutxiagorekin. Horren eraginari buruz dugun ustea jarri dugu kapitulu honetan: alegia, kaltegarria izan daitekeela gure literatura atzerrian ezagutzera ematen jarraitzeko, orain arte behintzat Espainiako argitaletxeek bultzatutako itzulpenak izan direlako beste merkatuetara iritsi ahal izateko bide edo zubia, eta ez dirudielako euskal literatura-sistemaren zabal-kunde-indarra nahikoa denik helburu horretan Espainiako literatura-sistema ordezkatzeko.

Bestalde, kapitulu horretan, egiletasunaren aldetik dauden itzulpen-tipologia desberdinei buruz egin diren deskribapenak gogoratzen dira, eta teorialarien arabera euskararena bezalako egoera diglosikoetan dauden hizkuntza gutxituetan egiten den itzulpengintzaren izaera diglosikoa aipatzen da, batez ere autoitzulpengintzaren fenomenoaz pizpimarratuz, besteak beste egitate horrek zuzeneko eragina duelako, ez bakarrik itzulpenen harrera-arauetan, baina baita jardue-ra-arauetan ere –itzulpena egiteko moduan, alegia–, bai maila testualean, eta baita maila linguistikoa ere. Zentzu honetan, euskarazko Haur eta Gazte Literatura alorreko autoitzulpengintzaren estrategiei buruz dagoen bibliografiaren ondorioak ekarri ditugu, tesiaren corpuseko lanen azterketatik ateratako emaitzekin konparatzeko, bereziki interesatzen baitzitzaigun ikustea ea gure corpusean ere aurkituko ote genituen estrategia horiek eta, aurkituz gero, ea autoitzulpenetan bakarrik ala beste tipologietan ere aurkituko ote genituen.

Azkenik, laugarren kapitulua corpusaren analisiari eta analisi horren emaitzei eskaini zaio. Horretarako, lehen-lehenik, euskara-gaztelania literatura-itzulpenen katalogoan oinarriturik ikertu den corpora osatzeko erabilitako baldintzak azaltzen dira; lehen-dabiziko erabakia izan da gaztelaniazko xede-sistema literario exogenoan ateratako itzulpenak aztertuko genituela, nahiago genuelako literatura-sistema horrek berak bere ohiko irizpide editorial, kanon linguistiko, zuzentze-protokolo, onargarritasun-irizpide eta abarrekin bultzatutako itzulpenak izatea; gainera, azterketaren emaitzak errealitatearen isla ahalik eta zehatzena izateko asmoz, erabaki zen gaztelaniazko literatura-sistema exogeno horren barruko argitaletxeren batean gutxienez bi narrazio-liburu itzuliak zeuzkaten autoreak bakarrik aztertuko genituela, hartara gehiago bermatuko litza-tekeelako, gure ustez, autore horien lanen itzulpena homologagarritzat jotzen dela literatura-sistema horretan, honek bere baitan hartzen dituen beste itzulpenekiko.

Modu horretan, gainera, corpuseko idazle eta itzulpenen izaera kanonizatua ziurtatzen zen, literaturaren soziologiako kontzeptua gureganatuz, uste dugulako literatura kanonizatuak baduela eraginik hizkuntzaren kanonean eta, hortaz, tesian landu nahi genuen aztergai. Corpora osatzeko jarritako baldintzak betetzen zituzten 10 idazleen (B. Atxaga, H. Cano, U. Elorriaga, A. Lertxundi, M. Onaindia, E. Rodríguez, K. Uribe, R. Saizarbitoria, A. Urretabizkaia eta I. Zaldúa) lan bana aukeratu ondoren, haietako bakoitzaren azpicorpusaren analisi xehea egin dugu, hiru zatitan banatuta: batetik, xede-testuari dagokion itzulpen-tipologia

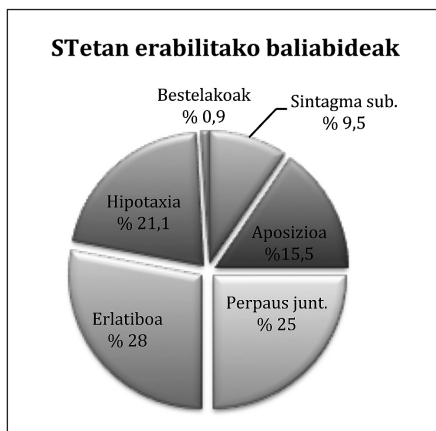
zehaztu dugu; ondoren, azpicorpusetik ateratako binomio guztien sailkapena egin da ST eta XTen artean topatu ditugun itzulpen-baliokidetasunen arabera; eta, azkenik, baliokidetasun horietatik ondorioztatu dugu zein baliabide sintaktiko erabiltzen diren euskarazko jatorrizko testuetan gaztelaniazko itzulpenetan perpaus erlatibo esplikati-boen bidez itzulita daudenak.

Horrela, hamar azpicorpusen banakako azterketaren emaitzetan oinarrituz, corpus osoaren analisi bateratua egin dugu, eta orain aurkeztuko ditugunak dira tesi hone-tatik atera ditugun konklusioak:

- a) Itzulpena gobernatzen duten araei dagokienez:
 - Itzulpenaren egiletasunaren ikuspuntutik, ikusi dugu jatorrizko idazleek itzulpenetan duten eskuhartze-maila nahiko handia dela: corpora osatzeko hautatu ditugun hamar lanetatik hiru autoitzulpenak dira, eta beste bi, idazlearen eta beste itzultzaile baten arteko lankidetzan egindako itzulpenak. Datu hau Casanova, Dasilva edo Manterola bezalako ikertzaileen arabera egoera diglosikoan dauden hizkuntzetako literatura itzuliak dituen ezaugarriekin bat dator.
 - Hiru autoitzulpenetatik bitan eta elkarlanean eginiko bi itzulpenetatik batean topatu ditugu idazleen berri-dazketa-estrategiak: zehazki, jatorrizko testuetan ez dauden osagai narratibo batzuen gehiketak, tamaina desberdinekoak, hasi segmentu erlatiboren bat duten perpaus soil edo paragrafoetatik, eta orri batzuetako pasarte

- handi bateraino ere; azpicorpusen batean, gainera, STan eta XTan kokapen desberdinetan dagoen atalen bat ere aurkitu dugu. Honelako gehiketa eta aldaketak portzentualki gehien erabiltzen dituzten XTak Atxagaren lankidetzarekin egindako itzulpena eta Zalduak egindako autoitzulpena dira. Honelako berridazketa-estrategiek bigarren bertsioak izatetik hurbil jartzen dituzte itzulpen hauek. Hau ere egoera diglosikoan dauden hizkuntzetako literatura itzuliaren ezaugarri bat da.
- Alografotzat jotzekoak diren beste bost itzulpenetatik bitan gutxienez ere topatu ditugu orain arteko bibliografian –eta, euskararen esparruari dagokionez, López Gaseniren azterlanetan– autoitzulpenaren ezaugarritzat ematen zen osagai testual edo narratibo gehiketa (gure bilaketa perpaus erlatibo esplikatioren bat duten segmentuetara mugatu dugularik). Tamaina desberdinekoak –perpaus soilak edo paragrafoak ez ezik, baita atal osoak ere izan daitezkeela ikusi dugu– diren segmentu horiek euskarazko STetan ez dauden testu-zatiak izanik, ondorioztatu beharra dago itzulpen alografoetako batzuetan behintzat ere susma daitekeela idazleen esku hartzea. Gure ustez, eskuhartze hori euskal literatura-sistemaren tamaina txikiak errazten dituen idazle eta itzultzaileen arteko harreman hurbilek eragindakoa da, eta agerian jartzen du euskal idazleek neurri handi samarrean atxikitzen dutela beren lanen gaztelaniarako itzulpen-prozesuaren gaineko kontrola.
 - Gaztelaniazko XTen artean gorabeherak badauden arren, euskaratik egindako itzulpenotako perpaus erlatibo esplikatioren kopurua nahiko txikia da, 100 orrialdeko batez besteko kopurua 17,7raino bakarrik iristen baita; kasu pare batean, gainera, gaztelaniazko jatorrizko testuetan anormalki baxua dirudien kopuru txikia dute. Gure ustez, badirudi euskaratik gaztelaniara egindako itzulpenen ezaugarri sintaktiko-estilistikoetako bat dela PEE kopuru txikia egotea XTetan, era horretako egiturak literatura-euskara garaikidean ere oso gutxi erabiltzearen ondorioz eta, beraz, gaur egungo euskal idazleek beste era bateko joskerari nahiago izatearen ondorioz. Ezaugarri hau, gainera, itzulpen-tipologia guztietan antze-man dugu, eta, beraz, orokorra da.
 - Bi azpicorpusetan –Unai Elorriagaren eta Arantxa Urretabizkaiaren lanen itzulpenetan, zehazki–, jatorrizkoaren estiloari eta, beraz, *source-oriented translations* direlakoan «egokitasun» parametroari eusten dien itzulpen-estrategiatzat hartu behar dugu gaztelaniazko XTetan PEE kopuru anormalki baxua aurkitu izana. Kasu honetakoak autoitzulpen bat eta elkarlanean egindako itzulpen bat dira; beraz, «egokitasun»aren parametroa era honetako itzulpen- tipologietan ere topa daiteke, eta ez bakarrik itzulpen alografo batzuetan.
- b) Sorburu-testuen eta xede-testuen arteko itzulpen-baliokidetasunei dagokienez:

- Beheko grafikan ikus daiteke, porzentajetan adierazita, gure corpuseko STetan euskal idazleek erabilitako zein egituretatik ateratzen diren XTetan aurkitu ditugun gaztelaniazko perpaus erlatibo esplikatioak:

- STetako egitura erlatibo desberdinak eta erlatiboazko aposizioak batuz gero, XTetako PEEekiko baliokidetasun sintaktikoa deitzen dugunaren ehunekoak % 43,5 ingurukoa da batez beste; hau da, gaztelaniaz topatu ditugun erlatibo esplikatioen erdia ere ez da ateratzen euskarazko egitura erlatiboetatik. Beraz, argi geratu da euskarazko testuetan erlatibakuntza erabiltzeko joera txikiagoa dela gaztelaniazko testuetan baino.
- Horrenbestez, gaztelaniazko itzulpenetan, egitura parafrastiko erlatiboak erabiltzeko joera handia dago; hots, euskarazko egitura sintaktiko ez-erlatiboak erlatibo esplikatioekin itzultzeko joera. Batez beste, corpus osoan topatu ditugun binomio guz-

tietatik % 56,5ean aurkitu dugu horrelako itzulpen parafrastikoak egiteko joera hori. Erregularitasun hau, gainera, orokorra da, itzulpen-tipologia guztietan antzeman dugu.

- Perpaus juntaduraren eta sintagma suborazionalen erabilera parataxiatzat harturik, egitura parataktikoak dira bigarren prozedurarik erabiliena sorburu-testuetan: % 34,5arekin.
- Egitura hipotaktiko ez-erlatiboaren erabilera nahiko handia da, binomio guztien artean % 21 inguruan topatu baitugu, haien barruan modu perpausak eta kausa perpausak izanik egiturarik erabiliarik; % 9,1 eta % 8,6, hurrenez hurren (% 17,7, bien artean).

Datu hauetan guztietan oinarrituta, honako konklusio orokor hauek atera ditzakegu:

- 1) Frogatuta geratu da, gure tesiaren gaiari dagokion neurrian, euskaratik gaztelaniara egindako literatura-itzulpen gehienak *target-oriented translations* direlakoan edo xedekulturara egokitutako itzulpengintzaren parametroetan kokatzen direla, aztertu dugun erlatibakuntzaren arazo sintaktiko-estilistiko jakin honi dagokionez; baina, orobat, badi-rela eredu horretara makurtzen ez diren itzulpenak ere, jatorrizkoaren estiloari eta joskerari eusten diotenak, *source-oriented translations* gisa, eta, ustez kontrakoa espero zitekeen arren, ez direla beti itzulpen alografoak eredu horri jarraitzen diotenak, idazleen eskuhartze erabateko edo

partzialarekin eginikoak baizik, hots, autoitzulpen bat eta elkarlanean eginiko itzulpen bat.

- 2) Gure corpuseko euskarazko testu guztietan, erlatibakuntza gutxiagoko kanon sintaktiko-estilistiko halako bat da nagusi, eta, ondorioz, testu horietako gehienak gaztelaniara itzultzen direnean, parafraasi erlatiboetara jotzen da sarritan, hizkuntza horretan ohikoak izaten diren PEEak erabiliz, eta erregulartasun hori itzulpen-tipologia guztietan topatzen dela, ez bakarrik autoitzulpenetan, baita elkarlanean eginiko itzulpenetan eta itzulpen autofraoetan ere.

Hortaz, tesi honen bidez, frogatuta geratu da erlatibakuntza mota desberdinen erabilerari dagokionez literatura alorrean euskararen eta gaztelaniaren kanon sintaktiko-estilistikoak desberdinak direla gaur egun; horretan oinarrituta, zalantzarik gabekoa iruditzen zaigu erlatibakuntza mota honetan datzala gaur egungo euskararen eta gaztelaniaren arteko desberdintasun sintaktiko-estilistikorik handienetako bat. Gure iritziz, tesian zehar azaldu ditugun arrazoiengatik, desberdintasun hori ez da oinarritzen soilik bi hizkuntzen tipologia linguistikoan, badituelako sustrai historiko eta ideologikoak ere, XX. mende hasieraren inguruan sortutako garbizaletasunaren ideologia linguistikoari lotuak, zeinaren eraginez ordura arte euskara idatzian erabiltzen zen erlatibakuntza-eredua guztiz eraldatu eta inguruko kultura-hizkuntzen ohiko eredutik urrundu baitzen, tesian zehar ikusi

ditugun ondorio linguistiko eta estilistiko nabarmenekin.

Honen guztiaren atzean dagoena da euskarak duen egitura erlatibo apositiboaren –ZEIN/NON erlatiboaren– erabilera oso urria, adibide guztien % 3,2arekin soilik, egitura horrek oraindik jarraitzen duela-ko estigmatizaturik egoten planteamendu garbizaleen artean arrakastarik handiena lortu zuen *antizeñismo* delakoaren ondorioz. Beste alde batetik, era honetako egitura apositiboek euskarazko testuetan duten maiztasun txikiaren eraginez eta, beraz, egitura parataktikoaren eta egitura hipotaktiko ez-erlatiboaren erabilera handiagatik, euskaratik gaztelaniara egindako literatura-itzulpenen ezaugarrietako bat da itzulpen horietako perpaus erlatibo esplikatiboen urritasuna, gaztelaniako literatura-testuetan baino nabarmenki gutxiago erabiltzen baitira, gaztelaniara beste hizkuntza batetik egindako itzulpen batetik ateratako datuak erakutsi duen bezala; onartzen dugu, hala ere, datu hau gehiago kontrastatu beharra dagoela eta corpus zabalago baten azterketak baieztatu beharko lukeela tesi honetan hipotesi mailan utziko dugun egitate hau.

Gauzak horrela, gure tesian, frogatuta utzi dugu ezaugarri eta joera hori corpuseko euskarazko testu guztiek partekatzen dutela, hainbestearino ere non halako kanon sintaktiko-estilistiko orokor batez hitz egin daitekeela iruditzen baitzaigu; gainera, kanon hori, ikusi dugun bezala oso sustraituta egoteaz gain, diakronikoki transmititu ere egiten ari da, gure corpora osatzen duten euskal idazleen artean bereiz daitezkeen bi belaunaldietan aurkitzen baita, bai bere literatura-euskara XX. mendeko 80ko

hamarkada inguruan autodidaktikoki finkatu zuen lehen idazle-belaunaldian (Atxaga, Lertxundi, Onaindia, Saizarbitoria eta Urretabizkaia), bai euskarazko eredu idatzi landua aurreko belaunaldi horrengandik eta eskolaren bitartez jaso zuen bigarren belaunaldian ere (Cano, Elorriaga, Rodriguez, Uribe eta Zaldua).

Bestalde, egitate horri XTen ikuspun-tutik begiratuta, ikusi dugu euskaraz nagusi den kanon sintaktiko-estilistiko hori itzultzeko orduan itzulpen gehienak xede-hizkuntzan eta xede-sistema literarioan ohi-koa den eredu sintaktikoki konplexuagora moldatzen direla, jatorrizko testuetan baino egitura erlatibo esplikatibo gehiago erabiliz; hau da, XSaren onargarritasunaren aldeko joera dela nagusi itzulpen horietan, eta, gainera, joera hori ez dela mugatzen euskal idazleek berek eginikoak diren autoitzulpenetara, zeren eta itzulpen alografoetan eta elkarlanean eginiko itzulpenetan ere antzeman baitugu. Hortaz, joera hori euskaratik gaztelaniara egindako literatura-itzulpenaren erregulartasun orokortzat har dezakegula iruditzen zaigu, nahiz eta egia izan beste itzulpen batzuetan, corpuseko hamarretatik bitan bakarrik, horrelako joerarik ez dagoela eta itzulpen horiek jatorrizko testuaren edo hizkuntzaren ezaugarri estilistikoei eusten dietela, egokitasunaren aldera makurtuz.

Azkenik, gure ustez, frogatuta geratu da Itzulpen-Ikerketa Deskriptiboaren metodo-

logian oinarritutako Estilistika Konparatua tresna eraginkorra izan daitekeela itzulpen-arazo desberdinen azterketarako eta aplikazio teoriko eta praktikoko baliagarriak izan ditzakeela itzulpenaren didaktikarako ere. Zentzu horretan, lan interesgarri bat erator liteke tesi honetatik, euskararen eta gaztelaniaren arteko konparazio estilistiko-gramatikala egiten jarraitzeko: alegia, tresna metodologiko honetan oinarriturik aztertzea ea gaztelaniatik edo antzeko hizkuntzetatik egiten diren euskarazko itzulpenak ere kokatzen diren XKra egokitutako itzulpengintzaren parametroetan erlatibakuntza mota honi dagokionez—eta, beraz, ea bat ote datozen tesi honetako idazleen lanetan ikusi dugun kanonarekin—, ala *source-oriented translation* direlakoan artean kokatzekoak ote diren, betiere tesi honetan aztertu dugun arazo sintaktiko-estilistikoari dagokionez. Tesi honetako bigarren kapituluko 2.3. puntuan ikusi dugun bezala, azken posibilitate horren zantzuak behintzat badaude, eta, horrelako lanik noizbait egin eta zantzu horiek egiaztatzen badira, errealitate bat izango da erlatibakuntzari dagokionez kanon sintaktiko bikoitza erabiltzen dela gaur egungo euskarazko literaturan, erlatibakuntza gutxiagoko edo sinpleagoko kanon bat jatorrizko sorlanetarako, eta erlatibakuntza gehiagoko edo konplexuagoko beste kanon bat itzultitako lanetarako.

Resumen

La tesis titulada “Materiales para una estilística comparada de la traducción entre el euskera y el castellano: las oraciones de relativo explicativas en las traducciones del euskara al castellano” analiza un corpus de traducciones literarias con el objetivo de conocer las correspondencias en los textos originales de las oraciones de relativo explicativas utilizadas en las traducciones. Para ello, se analizaron 10 subcorpus formados por binomios entresacados de textos narrativos traducidos del euskera al castellano en los últimos 40 años y que pueden considerarse representativos de lo que podría denominarse la estilística sintáctica de la narrativa en euskera. El análisis estadístico desarrollado en la tesis muestra la compleja problemática existente con las cláusulas de relativo explicativas (con un 45% de los binomios cuyos originales utilizan oraciones de tipo paratáctico o hipotáctico no de relativo), así como el gran impacto producido por el *antizeñismo* en la sintaxis de la lengua vasca y, más concretamente, en su literatura.

Résumé

La thèse intitulée « Matériaux pour une stylistique comparée de la traduction entre l'euskara et l'espagnol : les propositions relatives explicatives dans les traductions de l'euskara vers l'espagnol » analyse un corpus de traductions littéraires dans le but de connaître les correspondances, dans les textes originaux, des propositions relatives explicatives utilisées dans les traductions. Pour ce faire, 10 sous-corpus formés par des binômes choisis parmi des traductions littéraires de l'euskara à l'espagnol de ces dernières 40 années ont été analysés, après justification de ce choix. Cette analyse montre clairement les difficultés liées à la traduction de ce genre de propositions (en effet, dans 45% des binômes étudiés, la langue source (l'euskara) utilise des propositions de type paratactique ou hypostatique et non relatives). Par ailleurs, elle souligne les néfastes conséquences causées dans la syntaxe et la littérature basques par l'aversion généralisée des écrivains à utiliser le pronom relatif « zein ».

Abstract

The thesis entitled “Materials for a comparative stylistic analysis of translation between Basque and Spanish: explanatory relative clauses in literary translations from Basque into Spanish” analyses a corpus of literary translations from Basque into Spanish in order to determine how the explanatory relative clauses used in the translations were rendered in the original texts in order to identify norms of equivalence in translations between the two languages. For this purpose, an analysis was carried out on 10 subcorpora composed of selected binomials from narrative texts translated from Basque into Spanish in the last 40 years that can be considered representative of what could be called the syntactic stylistic devices of narrative in Basque. The statistical analysis in the thesis clearly shows the problems involved in explanatory relative clauses (with 45% of explanatory relative clauses using clauses that are paratactic or hypotactic rather than relative in the original text), as well as the considerable and harmful impact that *antizeinism* has had and continues to have on the syntax of the Basque language and, more specifically, on Basque literature.